

Розділ II. ПРОБЛЕМИ І СУПЕРЕЧНОСТІ СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Part II. PROBLEMS AND CONTRADICTIONS OF MODERN CULTURAL PROCESS

УДК 316.733

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ ЯК ВЕКТОР КУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ І ФОРМИ

Бабкін Віктор Олексійович – аспірант кафедри культурології,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ
orcid.org/0000-0002-2687-0245
doi.org/10.35619/ucpmk.vi29.124
viktor_babkin@ukr.net

Розглядається поняття мультикультуралізму. Автор доходить висновку, що позитивним аспектом у змінах у науковій та суспільній свідомості в процесі аналізу мультикультуралізму є звернення безпосередньо до поняття «культура». Подібна трансформація є беззаперечним доказом усвідомлення потужного значення культурних відмінностей у соціальному житті, а також розуміння аксіоми про невідворотність трагічних результатів унаслідок їх ігнорування. Саме такий підхід є особливо важливим у наш час, коли є нагальна потреба в чіткому визначенні змісту всіх понять. У цьому контексті автор аналізує близькі до мультикультуралізму поняття – транс-культурність, інтеркультурність, мультикультурація, гібридизація культур тощо.

Ключові слова: мультикультуралізм, глобалізація, гібридизація культур, ідеологія, політична практика.

Постановка проблеми. Особливості поведінки людини в соціальному середовищі відзначаються постійними змінами, обумовленими впливом глобалізаційних процесів, що є невід’ємною складовою сучасного буття кожного з нас. У загальному вигляді мова йде про сучасну глобалізацію як продукт взаємодії несхожих за своєю формою та внутрішнім змістом суспільних цінностей національних систем, які є підґрунтям до початку процесу побудови абсолютно нової цілісності – системи діючих цінностей в глобальному масштабі. Така тенденція, як полікультурність у реаліях ХХІ ст., властива всім без винятку державам попри всю суперечливість та невизначеність процесу, який поки що перебуває на початковому етапі свого розвитку. Збалансованість таких понять, як територія, нація та держава, котра визначається й повністю забезпечується системами національного типу, проходить сувору перевірку постійно триваючими геополітичними трансформаціями.

Зокрема значною мірою і певним викликом для цивілізаційного процесу стала суттєва зміна наприкінці ХХ ст. демографічної ситуації в світі, надзвичайне посилення міграції в Європу і США. А це, в свою чергу, суттєво змінило традиційну ідеологію в провідних державах з урахуванням загального виборчого права. Зміни відбулися як у державному, так і недержавному форматі ідеології. Не дивно, що в подібній ситуації толерантність, як іманентна складова ідеї мультикультуралізму і її застосування, стає оптимальним рішенням для подібного розвитку подій. Висновок може бути лише один – мультикультуралізм є ідеальною відповіддю на черговий цивілізаційний виклик, або, інакше кажучи, на соціальний запит. Логічним продовженням цього є введення в офіційній формі політики мультикультуралізму для оперативного вирішення актуальних для сьогодення практичних проблем у різних державах («внутрішній аспект»), а також у царині міжнародних відносин («зовнішній аспект»). В останньому випадку маємо справу із загальними процесами глобалізації. Все це у сукупності актуалізує проблематику мультикультуралізму, яка є однією з основних політико-ідеологічних векторів культурної глобалізації.

Останні дослідження і публікації. Праці багатьох відомих учених присвячені аналізу різних аспектів мультикультуралізму – це такі фахівці, як Ж.Л. Амселль, К. Апель, Р. Бернстайн, М. Вьевьорка, Н. Глейзер, Т. Гьоран, Е. Гідденс, М. Дойчева, Р. Кастель, Е. Морен, Ч. Тейлор, Ю. Хабермас та багато ін. Дослідження з питань глобалістики з найбільш вагомими результатами висвітлені в працях З. Баумана, У. Бека, С. Бенхабіба, І. Брайденбаха, Р. Вілка, Е. Гідденса, Р. Інглегарта, М. Кастельса, Р. Отаєка, Р. Робертсона, А. Турена, У. Ханнерца, І.Цукрігла.

Мета статті: проаналізувати поняття мультикультуралізму з позиції культурної глобалізації, визначити основні напрями його концептуалізації в сучасній науці.

Виклад основного матеріалу. Отже, звернемося до терміну «мультикультуралізм». Як свідчить Л. Арутюнова, термін «мультикультуралізм» нині вельми популярний і широко використовуваний виник у 60-і роки XX ст. в Канаді. Наприкінці минулого століття частотність його використання стала стрімко зростати: якщо в 1981 р. у провідних американських масових виданнях він траплявся всього 41 раз, то у 1992 р. – уже майже 2000 раз» [1].

Реалізація мультикультуралістської політики в минулому або до цієї пори є головним свідченням мультикультурності окремо взятої держави в точному значенні цього слова. Сполучені Штати Америки, Австралія та Канада, що належать до іммігрантських країн, є яскравим прикладом мультикультурних утворень. Щодо Європи, то найбільше відповідають таким критеріям Нідерланди, Австрія, Великобританія та Німеччина. Мультикультуралізм и його зміст з кінця 80 і на початку 90-х років минулого сторіччя вважався одним із найбільш важливих розділів соціальних наук, а сам термін міцно посідає гідне місце в словниках із філософії, політології та соціології. Наступне десятиліття можна вважати періодом розквіту мультикультуралізму, коли його використання стає головним інструментом для лікування будь-яких соціальних хвороб та негараздів.

Але поступово приходить час більш критичного переосмислення і пошук недоліків. Саме такий підхід є особливо важливим у наш час, коли є нагальна потреба в чіткому визначенні змісту всіх понять, що надаються цьому терміну, їх використанню в культурній та політичній риторичі, а також чіткому розмежуванню з політикою мультикультуралізму, яка існує в реальності.

У сенсі визначення, як соціального явища, мультикультуралізм є однією з головних ознак суспільства полікультурного типу, процес розвитку якого відбувається в відповідності з умовами культурної глобалізації, значної інтенсивності процесів міграції, стрімкого зростання інформаційно-культурного простору, та динамічного поширення Інтернету. З точки зору існуючої взаємозалежності різних народів, постійного зростання просторів й вимірів транснаціонального, наскрізного формату, збільшення впливу екзогенних параметрів на динаміку культурного і національного розвитку, процес створення мультикультурного простору та прогресуюче переплетіння історій сучасний світ стає все більш глобальним. Про тісний взаємозв'язок еволюційних процесів у суспільстві і рефлексивної реакції на певні історичні події держав-націй з ознаками появи глобалізації досить детально можна прочитати в працях Е. Гідденса [4].

Останній зазначає, що в загальному вигляді про мультикультуралізм можна говорити як про надзвичайно різноманітне явище соціального характеру, яке має великий вплив на взаємовідносини людини з природою, суспільством та іншими людьми в усіх сферах життя. Діючі при цьому процеси постійно трансформуються та вдосконалюються на всіх рівнях – від локального до глобального.

Важливо усвідомити, що такий соціальний процес належить до категорії багато диференційованих, які впливають на існуючі відносини цивілізацій і культур, сучасних й традиційних цінностей, етнічних угруповань і релігій, культурних традицій та ідеалів.

Досліджуючи різноманітні аспекти глобалізації, Т. Парсонс звертав увагу на постійне зростання схожості держав у ставленні одна до одної під час спільного руху єдиним для всіх еволюційному шляху [8]. Етапи формування культурних архетипів складають основу утворення мультикультурного суспільства, де можливе спільне існування мільйонів громадян. Процес пристосування до нових реалій глобалізованого світу відбувається за допомогою таких явищ, як нові соціокультурні практики, культурна дифузія, асиміляція, поляризація, ізоляція та гібридизація. Розвиток суспільства у специфічних умовах гігантських культурних ареалів із ціннісними пріоритетами нового гатунку формує метакультури, що, в свою чергу, є базовою основою створення глобального мультикультурного суспільства.

Таким чином слід враховувати що за мультикультуралізмом приховується глобальна загальна проблема, а саме – інтеграція широкого спектру соціумів у спільний. Одним із варіантів успішного інтегрування, власне, і є мультикультуралізм і як соціальне явище, і як ідеологія, що має при цьому футурологічний сенс.

Досить позитивним аспектом у змінах у науковій та суспільній свідомості в процесі аналізу мультикультуралізму є звернення безпосередньо до поняття «культура». Подібна трансформація стає беззаперечним доказом усвідомлення потужного значення культурних відмінностей у соціальному житті, а також розуміння аксіом про невідворотність трагічних результатів унаслідок їх ігнорування. В будь-якому випадку не викликає сумніву потреба в поглибленому розвитку культурологічних досліджень та їх соціальному значенні.

Помітний вплив на культурне розмаїття мультикультуралізму як явища мають його атрибутивні особливості у вигляді таких чинників, як :парадоксальна доктрина «єднання за допомогою різноманітності», локальність та дискретність, дисперсність та взятє за основу єднання архітектури відвертості і локальних культур для формування культурної ідентифікації.

Згідно твердженню Ж. Бодрійяра втрата прив'язки культури до конкретного місця і її цілісності в окремому регіоні є незаперечною ознакою сьогодення. В мультикультурній спільноті відбувається розпад загальної культури на своєрідні діаспори, фрагментація за ознаками вірування, усталених звичок та смаків. Стрімко поширюється вплив зміни структури існуючого формату на глобальному і локальному рівнях у напрямі від так званого культурного імперіалізму до плюралізму в питаннях культурної сфери [2].

Але зустрічається й інша думка з цього приводу – Б. Баді, наприклад, наполягає на гомогенізації та універсалізації культурного простору. Автор констатує зростаючу взаємопов'язаність сучасного світу, результатом чого стає ослаблення державного національного суверенітету, знецінення традиційних культурних форм під впливом нових факторів – транснаціональних корпорацій, фундаменталістських релігійних спільнот, глобальних цінностей і практик [6].

Можемо висловити припущення що в реальності мова йде про амбівалентність, через що маємо справу з двома основними існуючими течіями, які значною мірою визначають вплив на сучасний мультикультуралізм та сприйняття цього поняття у відповідності до існуючих реалій – створення контурів новітньої цивілізації (по С. Хантінгтону) або глокалізації і глобалізму у чистому вигляді (Р. Робертсон). Наявність побічних ефектів цієї амбівалентності є запорукою повороту суспільства до релігійного, культурного та просторового контексту. Значно зростає важливість таких чинників, як увага до проблем локальних громад, ролі конфесійних факторів та ідентичності етносу. При цьому Р. Робертсон припускає, що не можна стверджувати про невідворотність глокалізації, існує ймовірність коливання процесу в будь-яку сторону. [9; 143], адже, як свідчить реальність, сьогодення мультикультуралістські практики, незважаючи на свою привабливість не лише не сприяють узгодженню культурної різноманітності, а й часто призводять до прямо протилежного результату, що і стало підставою для сучасної критики мультикультуралізму.

У цьому контексті в культурології давно визрівають спроби віднайти нові, адекватні поняття для верифікації реальності, яка змінюється. Так вітчизняна дослідниця Кулікова акцентує увагу на досить популярному в останні роки понятті транскультури, яке з'явилося на тлі досить суворої критики мультикультуралізму [5].

Причетність транскультурності до тенденцій змішування культур відмічає і В. Вельш. «Майбутня культурна конституція суспільств все більше буде поєднувати у собі елементи різноманітних культур. Тому ідентичності будуть охоплювати як спільне, так і те, що їх роз'єднує. Отже вони будуть ставати придатними для все більшої комунікації між собою, в порівнянні з попередніми ідентичностями.... [транскультурність] протиставляє себе не тільки старим, але й новим уніфікаціям – також й тим, що загрожують у добу глобалізації» [3; 9].

Таким чином, створення деяких гібридних форм, гармонійне єднання культур і прозорість кордонів і є ознакою транскультурності. Автор робить висновок щодо виникнення в царині соціокультури сучасних тенденцій «у зв'язку з детериторизацією символічного простору та зміною темпоральності, яка має означати симультанність подій не тільки історичних та нових, а й тих, що мають місце в різноманітних місцях» (Т. Кулікова). Виникає парадоксальна на перший погляд, але цілком закономірна ситуація зі створення умов для відчуття людиною повної свободи від культури. При цьому не варто стверджувати про виключення транскультурним простором конкретної реальної культури. Мова скоріше йде про його проникнення в реально існуючу структуру. Подібний простір – це «безперервний континуум, який охоплює всі культури та лакуни між ними. Транскультурний світ – це єдність всіх культур та не культур, тих можливостей, які не були реалізовані в існуючих культурах» [5; 118]. Варіативність руху та трансформацій соціокультурних форм – сукупне визначення поняття транскультурного простору.

Т. Кулікова в цьому сенсі дає також і своє визначення мультикультуралізму і інтеркультуралізму. Мультикультурність, на її думку, «означає множинність, причому множинність у сенсі модерного плюралізму; транскультурність – утворення гібридних форм та єдиний простір руху смислів, а також простір, який охоплює не тільки існуючі смисли та ціннісні горизонти, а також й смислові можливості, ще не актуалізовані в жодному топосі та в жодній гібридній формі; інтеркультурність робить акцент на сфері «між», яка дає можливість не відтворювати й не пригадувати смисли, а творити нові» [5; 119].

Також на думку Т. Кулікової справжня постсучасна гетерогенна плюральність не може бути влучно охопленою терміном «мультикультуралізм». Якщо постмодерна плюральність не є простою сумою статичних елементів із фіксованим реєстром відмінностей, а являє собою постійний рух, гру відмінностей, то для такої рухомої множинності радше підійде поняття «*мультикультурація*», що відображає цю рухомість та несталість не тільки в сфері множинності, а й культури [5; 46].

Ситуація з неоднозначною оцінкою наслідків і перспектив мультикультуралізму детермінувала появу ще низки термінів, дотичних до цієї теми. Так із мультикультуралізмом пов'язують такий феномен, як гібридизація культури. В цьому випадку маємо справу з сумішшю та єднанням декількох культур, що

стає запорукою причетності до навколишнього світу і його сприйняття, передумов до ведення діалогу. Вплив реальних міграційних потоків досить відчутний при аналізі демографічних чинників за параметрами народжуваності та смертності, розгляді вектору спрямування культурної політики. Спостерігається значна відмінність між новими діаспорами, для яких характерним є бажання не тільки захистити власну ідентичність, але й певним чином донести її на соціокультурну площину нації з титульними ознаками. Надмірна геоеерогенність, на думку В. Хачатуряна, доволі часто сприяє дезінтеграційним процесам приймаючого культурного простору, що в результаті значно видозмінює традиційні до цього часу цінності та символи [10]. Дві антагоністичні тенденції, гібридизація і анклавізація, при цьому можуть перетинатися між собою.

Ще одна вітчизняна дослідниця вже культурних традицій говорить про особливий стан гібридизації культури – меланж – ефект, при якому культури поєднуються не змішуючись, а лише перетинаючись якимось своїми компонентами і хоча ця єдність виглядає природно, можемо свідчити про різність, множинність, полістилістичність єдиної культури. Така ситуація може тривати при цьому в межах однієї культурної традиції, яка сформувалась, наприклад, у результаті тривалої культурної колонізації чи культурної дифузії внаслідок сусідства двох країн [7].

Висновки. Підсумовуючи наш аналіз, варто зазначити, що проблематика мультикультуралізму в сучасному світі дедалі більше переосмислюється і актуалізується, що пов'язано, найперше, з безупинним процесом глобалізації. В цьому сенсі важливо розрізняти мультикультуралізм як вектор культурної глобалізації і соціально-політичний феномен. Мультикультуралізм у контексті культурної глобалізації є явищем, що каталізує низку тенденцій і форм проявів у зв'язку з чим викликає різні оцінки. Зокрема мова йде про амбівалентні тенденції – інтеграції і глокалізації, нові явища – єдиний глобальний культурний простір, мультикультурність, нові поняття – транс культурність, інтеркультурність, нові процеси – глобальну культурну дифузію, гібридизацію культур, меланж-ефект культурної гібридизації тощо, які ще потребують свого вивчення.

Список використаної літератури

1. **Арутюнова Л. В.** Мультикультурализм и его модели в современном мире : дисс... канд. филос. наук : 24.00.01. М., 2009. 192 с.: ил. РГБ ОД, 61 09-9/49
2. **Бодрийяр Ж.** Общество потребления. М.: Республика, Культурная Революция, 2006. 378 с.
3. **Вельш В.** Наш постмодерный модерн. Київ : Альтерпрес, 2004. 328 с.
4. **Гидденс Э.** Последствия модернити *Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология* / Под ред. В.Л. Иноземцева. М. : Academia, 1999. 105 с.
5. **Куликова Т.** Мультикультурализм: соціально-методологічний аспект.: дис... канд. філос. наук: 09.00.03; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2006. 177 с.
6. **Кузнецов В.** Что такое глобализация? *Мировая экономика и международные отношения*. 1998. № 3. С. 14–19.
7. **Настояща К. В.** Культурна традиція як агент соціальних змін і модератор соціокультурного дискурсу в суспільстві. *Наук. пр. [Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могили]. Сер. : Соціологія*. 2012. Т. 177, Вип. 165. С. 22–27. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchsusoc_2012_177_165
8. **Парсонс Т.** О социальных системах. М. : Академический проект, 2002. 275 с.
9. **Хачатурян В.** К проблеме трансформаций культурного пространства в эпоху глобализации: гибридикация и анклавизация [Электронный ресурс]. *Культурологический журнал*. 2013. № 1 (11). Режим доступа: http://www.cr-journal.ru/rus/journals/185.html&j_id=13
10. **Robertson R.** Glocalization: Time, Space and Homogeneity Heterogeneity. Featherstone, S. Lash, and R. Robertson (eds.). *Global Modernities*. Londres: Sage, 1995. P. 25-44.

References

1. **Arutiunova L. V.** Multykulturalyzm y eho modely v sovremennom myre : dyssertatsiya... kandydata fylosofskykh nauk : 24.00.01; [Mesto zashchyty: Mosk. gos. un-t kultury y yskusstv]. M., 2009. 192 s.: yl. RHB OD, 61 09-9/49
2. **Bodryiia Zh.** Obshchestvo potrebleniya. M. : Respublyka, Kulturnaia Revoliutsiya, 2006. 378 s.
3. **Velsh V.** Nash postmodernyi modern. Kyiv : Alterpres, 2004. 328 s.
4. **Hyddens E.** Posledstviya modernity. *Novaia postyindustrialnaia volna na Zapade. Antolohiya* / Pod red. B. JI. Ynozemtseva. M. : Academia, 1999. 105 s.
5. **Kulykova T.** Multykulturalizm: sotsialno-metodolohichniy aspekt : dys... kand. filos. nauk: 09.00.03; Khark. nats. un-t im. V. N. Karazina, 2006. 177 s.
6. **Kuznetsov V.** Chto takoe hlobalyzatsiya? *Myrovaia ekonomyka y mezhdunarodnye otnosheniya*. 1998. № 3. S. 14–19.
7. **Nastoiashcha K. V.** Kulturna tradytsiia yak ahent sotsialnykh zmin i moderator sotsiokulturnoho dyskursu v suspilstvi. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzh. un-tu im. P. Mohyly]. Ser. : Sotsiologhiia*. 2012. T. 177, Vyp. 165. S. 22–27. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchsusoc_2012_177_165

8. **Parsons T.** O sotsyalnykh systemakh. M. : Akademicheskii proekt, 2002. 275 s.
9. **Khachaturian V.** K probleme transformatsyi kulturnoho prostranstva v epokhu hlobalyzatsyi: hybrydyzatsiya y anklavyzatsiya [Elektronnyi resurs]. *Kulturolozhycheskyi zhurnal*. 2013. № 1 (11) Rezhym dostupa: [http:// www.cr-journal.ru/rus/journals/185.html&j_id=13](http://www.cr-journal.ru/rus/journals/185.html&j_id=13)
10. **Robertson R.** Glocalization: Time, Space and Homogeneity Hetero-genity. Featherstone, S. Lash, and R. Robertson (eds.). Global Modernities. Londres:Sage., 1995. P. 25-44.

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ КАК ВЕКТОР КУЛЬТУРНОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ : НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ФОРМЫ

Бабкин Виктор Алексеевич – аспирант кафедры культурологии,
Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

Рассматривается понятие мультикультурализма. Автор приходит к выводу, что положительным аспектом изменений в научном и общественном сознаниях, в процессе анализа мультикультурализма становится обращение непосредственно к понятию «культура». Подобная трансформация становится убедительным доказательством осознание мощного значение культурных различий в социальной жизни, а также понимание аксиомы о неотвратимости трагических результатов вследствие их игнорирования. Именно такой подход является особенно важным в наше время, когда есть необходимость в четком определении содержания всех понятий. В этом контексте автор анализирует близкие к мультикультурализму понятия – транс-культурность, интеркультурность, мультикультурация, гибридизация культур и тому подобное.

Ключевые слова: мультикультурализм, глобализация, гибридизация культур, идеология, политическая практика.

MULTICULTURALISM AS A VECTOR OF CULTURAL GLOBALIZATION : NEW TRENDS AND FORMS

Babkin Viktor – Postgraduate student, Department of cultural studies
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

The article deals with the concept of multiculturalism. The author comes to the conclusion that the positive aspect in the changes in scientific and social consciousness in the process of analysis of multiculturalism is an appeal directly to the concept of «culture». Such a transformation becomes indisputable proof of the awareness of the powerful significance of cultural differences in social life, as well as understanding the axioms of the inevitability of tragic results due to their neglect. It is this approach that is especially important in our time when there is an urgent need for a clear definition of the content of all the concepts given for this term, their use in cultural and political rhetoric, as well as a clear delineation with the policy of multiculturalism that exists in reality. In this context, the author analyzes the concepts of multiculturalism – transculturalism, interculturalism, multiculturality, hybridization of cultures, etc.

Key words: multiculturalism, globalization, hybridization of cultures, ideology, political practice.

UDC 316.733

MULTICULTURALISM AS A VECTOR OF CULTURAL GLOBALIZATION : NEW TRENDS AND FORMS

Babkin Viktor – Postgraduate student, Department of cultural studies
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

The article deals with the concept of multiculturalism. The author comes to the conclusion that the positive aspect in the changes in scientific and social consciousness in the process of analysis of multiculturalism is an appeal directly to the concept of «culture». Such a transformation becomes indisputable proof of the awareness of the powerful significance of cultural differences in social life, as well as understanding the axioms of the inevitability of tragic results due to their neglect.

The author emphasizes that it is important to take into account the fact that multiculturalism conceals the global problem, namely the integration of a wide range of societies into a common one. One of the options for successful integration is multiculturalism itself, and as a social phenomenon and as an ideology, which has a futurological meaning. It is this approach that is especially important in our time when there is an urgent need for a clear definition of the content of all the concepts given for this term, their use in cultural and political rhetoric, as well as a clear delineation with the policy of multiculturalism that exists in reality. It is important to realize that such a social process belongs to the category of multi-differentiated ones, which very influences the existing relations of civilizations and cultures, modern and traditional values, ethnic groups and religions, cultural traditions and ideals. In this context, the author analyzes the concepts of multiculturalism – transculturalism, interculturalism, multiculturality, hybridization of cultures etc.

Key words: multiculturalism, globalization, hybridization of cultures, ideology, political practice.

Надійшла до редакції 5.10.2018 р.